

O‘ZBEKISTONDA SHASHMAQOMNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI.

Iroda To‘rayevna Jumanazarova - Termiz Davlat Universiteti Milliy libos va san'at fakulteti, 124-guruh talabasi

Annotatsiya:

O‘zbekistonda shashmaqom san’atining shakllanishi va rivojlanish jarayonlari tahlil qilingan. Shashmaqom o‘zbek xalqining milliy merosi sifatida qadimdan buyuk musiqiy an’analarning ramzi bo‘lib kelgan. Maqolada shashmaqomning kelib chiqishi, uning tarixiy ildizlari, ijro uslublari va musiqiy tizimi yoritiladi. Shuningdek, shashmaqomning zamonaviy davrdagi ahamiyati, uni saqlab qolish va rivojlantirish borasidagi sa’y - harakatlar, XXI asrda uning madaniy va ijodiy jarayonlaridagi o‘rni muhokama etiladi. Ushbu tadqiqot shashmaqomning O‘zbekiston madaniyati va san’atidagi beqiyos rolini ta’kidlash bilan birga, yosh avlodni ushbu noyob musiqiy merosga jalb qilishning ahamiyatiga ham e’tibor qaratadi. O‘zbekistonda shashmaqom musiqasi O‘rta asrlardan boshlab Markaziy Osiyo xalqlarining musiqiy madaniyatida muhim o‘rin tutib keladi. Ushbu musiqiy janrning shakllanishi va rivojlanishi haqida quyidagi asosiy ma’lumotlarni keltirish mumkin.

Kalit so‘zlar: Maqom, metodika ,shakllanish, rivojlanish, shashmaqom, Buxoro amirligi, Salohiyat, natija, tadqiqotlar, festivallar, qadimiy kelib chiqishi, xalqlarning o‘ziga xosligi, xonandalar, sozandalar.

Аннотация: В данной работе анализируются процессы формирования и развития искусства Шашмакома в Узбекистане. Шашмаком, являясь национальным наследием узбекского народа, с давних пор считается символом великих музыкальных традиций. В статье рассматриваются происхождение Шашмакома, его исторические корни, исполнительские стили и музыкальная система. Также обсуждается значение Шашмакома в современную эпоху, усилия по его сохранению и развитию, а также его роль в культурных и творческих процессах XXI века. Это исследование

подчеркивает уникальную роль Шашмакома в культуре и искусстве Узбекистана, обращая внимание на важность привлечения молодого поколения к этому уникальному музыкальному наследию.

Ключевые слова: Статус, методология, становление, развитие, шашмаком, Бухарский эмират, авторитет, результаты, исследования, фестивали, древнее происхождение, национальная идентичность, певцы, музыканты.

THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF SHASHMAQOM IN UZBEKISTAN

**Iroda To‘rayevna Jumanazarova - Student of Group 124, Faculty of National
Costume and Art, Termiz State University.**

Annotation: This work analyzes the formation and development processes of the Shashmaqom art in Uzbekistan. As a national heritage of the Uzbek people, Shashmaqom has long been a symbol of great musical traditions. The article highlights the origins of Shashmaqom, its historical roots, performance styles, and musical system. Additionally, the significance of Shashmaqom in modern times, efforts to preserve and develop it, and its role in cultural and creative processes in the 21st century are discussed. This research emphasizes the unparalleled role of Shashmaqom in Uzbekistan's culture and art while drawing attention to the importance of engaging the younger generation with this unique musical heritage.

Keywords: Status, methodology, formation, development, shashmaqom, Bukhara Emirate, authority, results, researches, festivals, ancient origin, national identity, singers, musicians.

1. Shashmaqomning shakllanishi.

Shashmaqom asosan Buxoro amirligi davrida rivojlangan. Bu janr O‘zbekiston va Tojikistonda qadimdan yashagan xalqlarning musiqiy merosi hamda ijodiy salohiyati natijasidir. Shashmaqomning nomi "shash"(oltita) va

"maqom" (musiqiy yo'l) so'zlaridan kelib chiqqan bo'lib, u oltita asosiy maqomdan tashkil topadi:

Buzruk Rost Navo Dugoh Segoh Iroq

2. Shashmaqom tarkibi va uslubi:

Shashmaqom ijro san'ati so'z, musiqa va ritmik tuzilmaning birikmasidan tashkil topgan. Bu janrning asosiy xususiyatlari:

Har bir maqom o'ziga xos lad va ritmga ega. Komil ijro uchun kuylash, sozanda va kuychi mahorati talab etiladi. Matnlari odatda tasavvuf she'riyati, lirik va falsafiy mavzulardan iborat.

3. Rivojlanish davrlari:

O'rta asrlar: Shashmaqomning poydevori qo'shiqchilik va cholg'u san'ati ustida qurilgan. Bu davrda tasavvuf ta'siri kuchli bo'lib, musiqa ruhiy tarbiyaning bir qismi edi. XIX asr. Buxoro xonligi davrida shashmaqom saroy san'ati sifatida rivojlangan. Saroy ijrochilari va bastakorlari bu janrni boyitgan. XX asr: Sovet davrida shashmaqomni ommalashtirish maqsadida bir qator sa'y - harakatlar amalga oshirildi. Mashhur bastakorlar va olimlar shashmaqomni ilmiy asosda o'rganib, uni asosan notaga solib ommalashtirishga hissa qo'shganlar.

4. Shashmaqomni saqlash va rivojlantirish. 2003 yilda O'zbekiston va Tojikistonning qo'shma tashabbusi bilan Shashmaqom UNESCO tomonidan insoniyatning nomoddiy madaniy merosiga kiritildi. O'zbekistonda shashmaqomni saqlash va targ'ib qilish uchun maxsus ansambllar va o'quv dasturlari ishlab chiqilgan. Arabcha maqom (o'rin, joy, parda, tovush, daraja va h.k ko'plik shakli maqomot) atamasi o'tmishda turli ma'noda ishlatilib kelingan. Musiqa istilohida esa maqom - musiqa cholg'ularida kuy va ashulalarni tashkil etadigan tovushlarning joylashadigan o'rni, ya'ni pardalardir. Maqom - ma'lum lad asosiga mos keladigan va muayyan pardadan boshlanadigan kuy va ashulalar majmuasidir. Hozirgi kunga qadar maqom kuy va ashula yo'llari turkumi ma'nosini ifodalab

keldi. Kasbiy musiqaning yuksak namunalari boʻlgan maqomlar aksariyat musulmon Sharq xalqlari mumtoz musiqa merosining salmoqli qismini tashkil qiladi. Shashmaqomning shakllanishi XII- XVI- asrlarga borib taqaladi. Bu davrda Markaziy Osiyoning madaniy markazlari -Buxoro, Samarqand va Xiva shaharlarida musiqa va adabiyot rivoj topdi. Shashmaqom asosan Buxoro musiqa maktabida oʻzining toʻliq koʻrinishini Mazkur musiqa janri nafaqat kuy va ashulalarni, balki maqom nazariyasini oʻz ichiga oladi. Shashmaqom soʻzining oʻzi fors tilidan tarjima qilinganda " olti maqom" degan maʼnoni anglatadi. Hozirgi kunda Shashmaqom milliy musiqiy merosning asosiy qismi boʻlib, u xalqaro sahnalarda ham ijro qilinadi. Oʻzbekistonda shashmaqom festivallari, ilmiy tadqiqotlar va ijodiy anjumanlar oʻtkazilib bu janrni yangi avlod orasida targʻib qilish ishlari davom ettirilmoqda. Maqom sanʼati oʻzining koʻp asrlik tarixiga ega. Bu tarixni oʻzaro farqli ikki yirik davrga ajratish mumkin. Birinchi davr mazmunini maqomlarning makon zamon nuqtai nazaridan juda qadimiy kelib chiqish ildizlari, dastlabki kuy ohang qatlamlarini oʻrganish masalalari tashkil etadi. Tabiiyki, bu davrda hozirda maʼlum tom maʼnodagi maqomlar boʻlmagan, albatta. Chunki maqom tizimlarining shakllanish jarayonlari ijtimoiy- madaniy taraqqiyotning maʼlum bosqichi bilan shartlangan. Zotan, tayanch manbalari juda qadim boʻlgan maqomlar " xalqlarning oʻziga xos musiqa boyliklari asosida kasbiy sozanda va xonandalar tomonidan yaratilgan uzoq madaniy - tarixiy taraqqiyot jarayonida mustaqil musiqa janri sifatida yuzaga kelgan. Bunda saroy madaniyati ham zarur obyektiv omil sifatida muhim oʻrin tutgan edi. Maqom- maʼlum lad asosiga mos keladigan va muayyan pardadan boshlanadigan kuy va ashulalar majmuasidir. Hozirgi kunga qadar maqom kuy va ashula yoʻllari turkumi maʼnosini ifodalab keldi. Kasbiy musiqaning yuksak namunalari boʻlgan maqomlar aksariyat musulmon Sharq xalqlari mumtoz musiqa merosining salmoqli qismini tashkil qiladi. Shashmaqomning shakllanishi XII- XVI- asrlarga borib taqaladi. Bu davrda Markaziy Osiyoning madaniy markazlari -Buxoro, Samarqand va Xiva shaharlarida musiqa va adabiyot rivoj topdi. Shashmaqom asosan Buxoro musiqa

maktabida o'zining to'liq ko'rinishini Mazkur musiqa janri nafaqat kuy va ashulalarni, balki maqom nazariyasini o'z ichiga oladi. Shashmaqom so'zining o'zi fors tilidan tarjima qilinganda "olti maqom" degan ma'noni anglatadi. Hozirgi kunda Shashmaqom milliy musiqiy merosning asosiy qismi bo'lib, u xalqaro sahnalarda ham ijro qilinadi. O'zbekistonda shashmaqom festivallari, ilmiy tadqiqotlar va ijodiy anjumanlar o'tkazilib bu janrni yangi avlod orasida targ'ib qilish ishlari davom ettirilmoqda.

Maqom san'ati o'zining ko'p asrlik tarixiga ega. Bu tarixni o'zaro farqli ikki yirik davrga ajratish mumkin. Birinchi davr mazmunini maqomlarning makon zamon nuqtai nazaridan juda qadimiy kelib chiqish ildizlari, dastlabki kuy ohang qatlamlarini o'rganish masalalari tashkil etadi. Tabiiyki, bu davrda hozirda ma'lum tom ma'nodagi maqomlar bo'lmagan, albatta. Chunki maqom tizimlarining shakllanish jarayonlari ijtimoiy- madaniy taraqqiyotning ma'lum bosqichi bilan shartlangan. Zotan, tayanch manbalari juda qadim bo'lgan maqomlar " xalqlarning o'ziga xos musiqa boyliklari asosida kasbiy sozanda va xonandalar tomonidan yaratilgan uzoq madaniy-tarixiy taraqqiyot jarayonida mustaqil musiqa janri yuzga kelgan. O'zbekistonda shashmaqom san'atining shakllanishi va rivojlanish jarayonlari tahlil qilingan. Shashmaqom o'zbek xalqining milliy merosi sifatida qadimdan buyuk musiqiy an'analarning ramzi bo'lib kelgan. Maqolada shashmaqomning kelib chiqishi, uning tarixiy ildizlari, ijro uslublari va musiqiy tizimi yoritiladi. Shuningdek, shashmaqomning zamonaviy davrdagi ahamiyati, uni saqlab qolish va rivojlantirish borasidagi sa'y -harakatlar, XXI asrda uning madaniy va ijodiy jarayonlaridagi o'rni muhokama etiladi. Ushbu tadqiqot shashmaqomning O'zbekiston madaniyati va san'atidagi beqiyos rolini ta'kidlash bilan birga, yosh avlodni ushbu noyob musiqiy merosga jalb qilishning ahamiyatiga ham e'tibor qaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azimova A Voprosi sintaksisa vostochniy monodiy II-T. Izd-vo "Fan" 1998

2.I.Akbarov.Kon Y.Buxoro maqomlari (nota to'plamiga kirish maqola).O'zbek xalq musiqasi.5-t.-T O'z dav nashr,1959

3.Gafurbekov T.B. Tvorchesliye resursi natsionalniy monodiy i ix prelomleniye v o'zbekskoy sovetskoy muzike.-T:Iz-vo "Fan" 1987

4.Ibragimov O. Farg'ona Toshkent maqomi. –T:2006